

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Курбанова Земфира Ибрагимовна
КАРАКАЛПАКСКАЯ ЖЕНЩИНА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИЙ
КАРАКАЛПАКСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА 10-18

Норов Шухрат Сувонович
УЧАСТИЕ МОЛОДЁЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА 19-25

Холхужаева Юлдуз Уралбоевна
XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ XX АСРЛАРДА САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КАТТАҚЎРҒОН
БЎЛИМИ АҲОЛИСИНИНГ ТОИФАЛАРИ ВА МИЛЛАТЛАРИ ТАРКИБИ..... 26-31

Ochilova Oydiyona Rahmiddinovna
O'RTA OSIYODA XONLIKLAR DAVRIDA TIBBIYOTNING RIVOJLANISHI 32-35

Ergashev Mavlon Eshniyozovich
CHAG'ANIYONDA HUNARMANDCHILIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 36-40

Ollomuradov Nurali Yoqub o'g'li
SHAHAR AHOLISINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O'ZGARISHLAR VA MUAMMOLAR TAHLILI (XX
ASRNING 70-80 YILLARI O'ZBEKISTONNING JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA) 41-44

Baxriddinov Odiljon Jamshid o'g'li
MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY
TADBIRKORLIKNING VUJUDGA KELISHI VA UNING YOSHLAR HAYOTIDA TUTGAN
O'RNI 45-50

Arslonbekov Nursulton Azizbek o'g'li
ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLUKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI
SAFARI VA UNING NATIJALARI 51-55

Нурметова Фазилат Илхомовна
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН-КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЯНГИ
БОСҚИЧИ..... 56-61

Рахманова Мавлуда Эркин қизи
ЎЗБЕКИСТОН ССРГА МАЖБУРИЙ КЎЧИРИЛГАН ХАЛҚЛАРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН
УРУШИДАН КЕЙИНГИ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИ ТАРИХИ..... 62-66

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich
HISOB SIYOSATI AUDITI NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH
TARTIBI 67-71

Исманов Иброхим Набиевич
ИСЛОМИЙ МОЛИЯГА МУВОФИҚ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ: МУАММОЛАР ВА
ИМКОНИЯТЛАР..... 72-81

Murtozayev Sardorbek Abdijalil o'g'li

О'ЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙОТИГА ТО'Г'РИДАН-ТО'Г'РИ ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА ИНСТИТУТСИОНАЛ АСОСЛАРИ 82-88

Умаров Абдувахоб Турсунович

ҲУДУДЛАРИНИ БАҲҚАРОП РИВОЖЛАНТИРИШ ДАСТАКЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 89-97

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Jumaniyozova Sabohat Bekturdiyevna

АНТРОП ТАМОЙИЛ НАҚИДАГИ ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ДИНАМИКАСИ 98-102

Majitov Maxmud

МА'НАВИЙ ТАРБИЯНИНГ МА'РИФАТЛИ ШАХС РИВОЖИДАГИ О'РНИ 103-108

Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich

БАҲҚАРОП ЕКОТУРИЗМНИ ЯРАТИШДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ТАБИАТ БИРЛАШИШИНИНГ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ҲАТЛАРИ 109-112

Vaxobova Dilfuza Roziqovna

АБУ АБДУЛЛОҲ РУДАКИЙНИНГ АДАБИЙ – МА'НАВИЙ МЕРОСИ Г'АРБ ОЛИМЛАРИ ТОМОНИДАН О'РГАНИЛИШИ 113-119

Karimov Ulmasbek

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ ВА ТАДБИРКОРЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ФАЛСАФИЙ ҲАТЛАРИ 120-125

Matnazarova Muhayyo, Aripova Nasiba

ЕТНИК-БАГ'РИКЕНГЛИК-МИЛЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АСОСИЙ МЕХАНИЗМИ СИФАТИДА 126-130

G'ulomov Obid G'ayratovich

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА - YOSHLAR МА'НАВИЯТИГА ТА'СИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР 131-134

Яздонов Зиқирилло Шуқуриллович

МОВАРОУННАҲР ВА ХУРОСОНДА СЎФИЙЛИК АНЪАНАЛАРИНИНГ БОҒЛИҚИЛИГИ ВА ЎЗАРО ТАЪСИРИ 135-139

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Boboraimova Maftuna Asatullo qizi

ХИТОЙ ВА ИНГЛИЗ ТИЛИДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИНИ ИФОДАЛОВЧИ "МУРОҲААТ" ЛЕКСЕМАСИНИНГ ҚО'ЛЛАНИШИ 140-146

Xursanov Nurislom Iskandarovich

ДРАМАЛАРДА МЕТОФОРЛАРНИНГ СОТСИАЛ ХОСЛАНИШИ (ИНГЛИЗ ВА О'ЗБЕК ТИЛЛАРИ МИСОЛИДА) 147-151

Atadjanova Sevara Bekmurotovna

САҲОНАТНОМА ЖАНРИНИНГ ГЕНЕЗИСИ ВА ТАРАҚҚИЙОТИ 152-160

Каюмова Нодира Карим кизи

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РЕЧИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА ... 161-166

<i>Мукумов Махмуд Худайбердиевич</i> ИЛМИЙ МАТНЛАРНИНГ ЛИНГВИСТИК ВА ЭКСТРАЛИНГВИСТИК ОМИЛЛАРИ	167-171
<i>Нарзуллаева Мафтуна Одилбек кизи, Юсупова Шохсанам Мирзали кизи, Иссагуллаева Феруза Ражабовна</i> ВОПРОСЫ ТИПОЛОГИИ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)	172-176
<i>Mirobidova Nilufar Murodjon qizi</i> O‘ZBEK AYOLLAR NUTQIDA KONNOTATIV MA‘NONING IFODALANISHI	177-180
<i>Murtazayeva Xadicha Nuriddinovna</i> TIBBIY TERMINOLOGIYANING YASALISH XUSUSIYATLARI	181-185
<i>Камбарова Маржан Адил қизи</i> АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ИХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ, КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ	186-191
<i>Nizomova Iroda</i> INGLIZ VA O‘ZBEK NASRIDA “O‘GAY ONA” OBRAZINING BADIY TASVIRI	192-197
<i>Mamanazarova Gulhayo Ilhamjanovna</i> METODOLIK KELAJAKLAR: KOGNITIV STILISTIKANI BOG‘LASH	198-203
<i>Sobirova Zarnigor Rahimovna</i> “DIALEKT” VA “DIALEKTIZM” TUSHUNCHASI: INGLIZ DIALEKTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	204-209
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Jurayev Sherzod Yuldashevich</i> DAVLAT BOSHQARUVI VA DAVLAT XIZMATINI RAQAMLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI HORIJIIY TAJRIBA MISOLIDA	210-213
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> БИОЛОГИК РЕСУРСЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШДА ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАШНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	214-219
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o‘g‘li</i> ATOM ENERGIYASIDAN FOYDALANISHNING EKOLOGIK-HUQUQIY MUAMMOLARI ...	220-229
<i>Когамова Асель Шукирбавна</i> ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ	230-235
<i>Qilichova Munira Azimjon qizi</i> ISLOM MOLIYASI TALABLARI ASOSIDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISH SHARTNOMALARINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	236-247
<i>Панабергенова Жамиля</i> ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ.....	248-254
<i>Qurbonov Doniyorbek Davlat o‘g‘li</i> KONSTITUTSIYA VA QONUNNING USTIVORLIGI – HUQUQIY DAVLATNING ASOSIY BELGISI	255-259
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	

<i>Axmedov Akmal Yusufovich, Sherqo'ziyeva Zarnigor</i> BO'LAJAK PSIXOLOGLARNING O'QUV FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	260-264
<i>Ibragimova Xurshida Xusanbayevna</i> IJTIMOIY ADAPTATSIYA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA	265-269
<i>To'lanova Mahliyo Murotali qizi</i> BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY DEFORMARSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK USULLARI	270-274
<i>Qurbonova Nozima</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARINING BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA TARG'IBOTCHILIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	275-280
<i>Abdullayeva Bahriniso Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI SPORT MURABBIY ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI	281-287
<i>Esanova Gulchehra</i> FUTBOLDA TAYYORGARLIK JARAYONINI BOSHQARISH VA TESTLAR YORDAMIDA JISMONIY SIFATLARNI BAHOLASH MASALALARI	288-292
<i>Qurbonmurodov Egamberdi</i> YOSH BASKETBOLCHILARNI KOMPLEKS TAYYORLASH	293-298
<i>Erkinova Lutfiya Qudratovna</i> LOYIHA METODI AN'ANAVIY USULLARGA TO'LDIRUVCHI SIFATIDA.....	299-303
<i>Sanoyev Gaybullo Abduraxmonovich</i> AJDODLAR MEROSINI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	304-310
<i>Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA TEXNOLOGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING KASBIY MAHORATI	311-315
<i>Babayev Anvar Axmedovich</i> FUTBOLCHILARNING STRATEGIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI: ENG YUQORI SAMARADORLIKKA INTILISH	316-320
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> РОЛЬ ГУМАННО-ЛИЧНОСТНОЙ ПЕДАГОГИКИ Ш.А.МОНАШВИЛИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ	321-327
<i>Омонов Даврон Алишерович</i> ВИДЫ УДАРОВ НОГАМИ В КИКБОКСИНГЕ	328-333
<i>Kayimova Nargiza</i> THE IMPORTANCE OF USING LITERATURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	334-338
<i>Ismoilov Erkin Mengnimurotovich</i> O'SMIRLIK DAVRIDA INTELLEKTUAL VA EMOTSIONAL RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI	339-343

Received: 05 June 2024
Accepted: 15 June 2024
Published: 25 June 2024

Article / Original Paper

SOCIAL CHARACTERIZATION OF METAPHORS IN DRAMAS (IN THE EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)

Khursanov Nurislom Iskandarovich

Doctor of philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Prof., Renaissance University of Education,

E-mail: nurislomkhursanov92@gmail.com

Abstract. There is a certain difference between the conceptual and contextual themes of metaphorical components used in dramatic discourse. Unlike English dramas, Uzbek dramas use metaphors more frequently. This serves as one of the other cultural signs of expressing thoughts. It is permissible to group the type of metaphors used within the framework of a social stratum, which applies only to representatives of a certain social stratum, under the name of separate social metaphors or sociometaphors. This article presents some comments on the social characteristics of metaphors used in English and Uzbek dramas in character speech.

Keywords: drama, metaphor, social, metaphorical component, character speech.

DRAMALARDA METOFORALARNING SOTSIAL XOSLANISHI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)

Xursanov Nurislom Iskandarovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b., Renessans ta'lim universiteti

Annotatsiya. Dramatik diskursda qo'llangan metaforik komponentlarning konseptual va kontekstual semalari o'rtasida muayyan tafovut mavjud bo'ladi. Ingliz dramalaridan farqli o'laroq o'zbek dramalarida metaforalarning qo'llanilish chastotasi yuqori. Bu esa fikrni ifodalashdagi yana bir madaniy belgilardan biri bo'lib xizmat qiladi. Metaforalarning muayyan jamiyat qatlami vakillarigagina taalluqli sotsial qatlam doirasida qo'llanuvchi tipini alohida sotsial metaforalar yoki sotsiometafolar nomi bilan guruhlash joiz. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek dramalarida qo'llanilgan metaforalarning personaj nutqida ijtimoiy xoslanishi borasida ayrim mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: drama, metafora, ijtimoiy, metaforik komponent, personaj nutqi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI4Y2024N24>

Kirish. Tilshunoslikda metaforalarni tasniflash masalasining an'anaviy tarzda ko'plab talqinlari ajralib turadi. Bu savol metafora nazariyasida eng munozarali savoldir. Ushbu muammoga ko'plab ilmiy maqolalar, tadqiqotlar bag'ishlangan. Metaforaning u yoki bu til darajasiga tegishliligi uni tasniflash parametrlarini belgilaydi. Miller tasnifida metafora timsolida tushuncha ifodasi ustunlik qiladi. Uning fikricha, metaforalar nominal, predikat jumalarga bo'linadi [6]. V.G.Gak tipologiyasida to'liq majoziy ko'chirish – ikki tomonlama metafora, bir tomonlama semasiologik metafora, bir tomonlama onomasiologik metafora, qisman metaforik o'tkazish singari guruhlarga bo'linadi [8]. Ushbu bo'linish metaforalarni

yaratuvchi universal kategoriyalarga asoslanadi. Ular “metaforizatsiyaning uchta universal turini: antropomorfizm, konkret dan mavhumga o‘tish va sinesteziya”ni qayd etadi.

Adabiyotlar sharhi. Ayrim tadqiqotchilar badiiy nutqqa nisbatan metaforani individual-muallif metafora va metafora-simvolga ajratadilar: “Til va nutq o‘rtasidagi farqqa ko‘ra individual-muallif metaforasini nutq elementiga ko‘proq kiritish mumkin” [5].

J.Lakoff va M.Jonson metaforaning kognitiv nazariyasi doirasida “ko‘proq global darajadagi izchil konseptual tuzilmalarni – “kognitiv modellarni” shakllantirishi mumkin bo‘lgan konseptual metafora haqida tadqiqotlarni amalga oshiradi [2]. Bunga misol sifatida ular “Time is money” komponentli metaforik birlikni keltiradi. Shuningdek, ular tasnifida madaniy belgilarga oidlik hisobga olingan holda metaforalarning quyidagi guruhlari ajratiladi:

- 1) Oriyentatsion metaforalar;
- 2) Ontologik metaforalar.

Xuddi shunday tasnif F.Uilrayt tomonidan tasvirlangan bo‘lib, u muqarrar metaforik arxetiplar yoki arxetipik belgilar haqida gapiradi, ular ham “orientatsion – ontologik” tipologiyaga ko‘ra tasniflanishi mumkin: “samoviy ota va yerdagi ona”, “yorug‘lik”, “qon”, “yuqoriga-pastga”, “g‘ildirak o‘qi” va boshqalar makon va vaqt jihatidan shunchalik uzoq bo‘lgan madaniyatlarda qayta-qayta paydo bo‘ladiki, ular o‘rtasida har qanday tarixiy ta’sir yoki tendensial aloqa mavjud [9, 82-119-b.]. Agar biz metaforaning alohida holati sifatida personifikatsiya haqida gapiradigan bo‘lsak, Lakoff va Jonson bu haqda personifikatsiya atamasida gapiradilar: “Ehtimol, eng aniq ontologik metaforalarga moddiy obyekt shaxs sifatida talqin qilinadigan holatlar kiradi. Gap shundaki, shaxslashtirish umumiy toifadir, har biri shaxsning o‘ziga xos xususiyatiga yoki uni idrok etish usuliga asoslangan keng ko‘lamli metaforalarni qamrab oladi [2].

Zamonaviy tilshunoslarning fikriga ko‘ra, metaforalarning eng to‘liq tasnifi filologiya fanlari doktori, bir yuz yetmishdan ortiq ilmiy va ilmiy-metodik ishlar muallifi V.P. Moskvina tomonidan taqdim etilgan bo‘lib, u metaforalarning tasniflash parametrlari tizimini ishlab chiqdi, bu yerda u funksional xususiyatlariga ko‘ra semantik, tarkibiy (yoki rasmiy) va funksional singari turlarga bo‘linadi. Har bir tasnifda biz kuzatishga harakat qiladigan muhim bo‘linish mavjud.

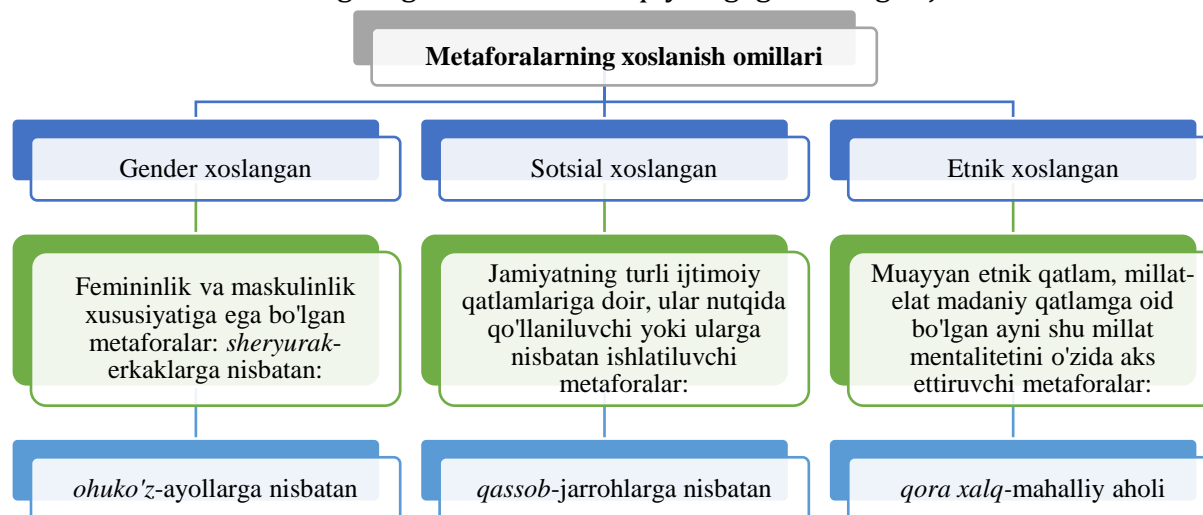
Metaforalarning semantik tasnifi. Bu yerda, asosan, tadqiqotchining e’tiborini metaforaning semantik ikkilik – asosiy va yordamchi subyektlarga bo‘linishi kabi xususiyatlari inobatga olinadi.

Metaforalarni tasniflar ekan, tadqiqotchi A.Xo‘jamqulov *antropomorfik, zoomorfik, fitomorfik, kosmomorfik, abiomorfik* metaforalarga turlaydi. Ushbu metafora turlarini farqlar ekan metaforalar asosida antropomorfik metaforani ko‘radi. Olimning ta’kidlashicha, bunday tasnif tilda mavjud metaforalarni nisbatan to‘liq qamrab oladi.

O‘zbek tilshunosligida metaforaning ichki mexanizmi haqida ham ma’lum bir fikrlar bayon etilgan. Keyingi vaqtlarda semasiologiya sohasida jiddiy tadqiqotlarni amalga oshirgan tilshunos M.Mirtojiyev o‘zbek tilidagi metaforalar ko‘chma ma’no hosil etgan obyektlarning o‘xshatish holatiga ko‘ra oddiy metafora, personifikatsiya va sinesteziya kabi turlarini ajratadi [3, 34-37-b.]. Metaforaning bo‘yoqdor/bo‘yoqdor emasligiga, lisoniy/nolisoniylikiga ko‘ra turlarini ajratish ham olimning filologik qarashlarida uchraydi. Boshqa manbalarda ta’kidlanishicha esa o‘zbek tilidagi metaforani semik xususiyatiga ko‘ra, bo‘yog‘iga ko‘ra, doimiy/doimiy emasligiga ko‘ra, qaysi sathga tegishlilikiga ko‘ra tasniflaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda qo'yilgan muammoni yoritish maqsadida tilshunoslikdagi qiyoslash, kontekstual, lingvopragmatik, sotsiolingvistik tahlil metodlaridan foydalanilgan.

Tahlil va sharhlar. Tilshunoslikda metaforalarning sotsial xoslanishi masalasiga deyarli e'tibor qaratilmagan. Aslida ham metaforalarda sotsial xoslanish mumkinmi va u qanday amalga oshadi degan o'rinli savol tug'ilishi tabiiy. Biz yuqorida metaforalarning olimlar tomonidan ajratilgan bir nechta tasniflarini keltirib o'tdik. Metaforalarning muayyan darajada xoslanish omillarini hisobga olgan holda ularni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

Metaforalarning xoslanish omillari

Biz tadqiqotimiz avvalida gender xoslangan metaforalar va ularning dramatik diskursdagi mavqeyi masalasiga biroz to'xtalib o'tdik. Metaforalarning sotsial tabiati masalasi esa gender xoslanishdan kenroq mohiyat kasb etadi. Jamiyat rivojlanib borishi bilan tilda ham muayyan o'zgarishlar yuzaga keladi. Millatning o'y-fikrlari, dunyoqarashi, orzu-umidlari doirasida turli metaforalar badiiy tasvir vositalari paydo bo'ladi [4]. Til va jamiyatning o'zaro munosabati murakkab va serqirra bo'lib, uni tadqiq qilishda alohida yondashuv zarur bo'ladi.

J. Fishmanning fikricha, sotsiolingvistlarni "kim qaysi tilda, kim bilan va qachon gaplashishi"ni bilish qiziqtiradi. J. Fishman aytganlarini oydinlashtirish uchun metaforalarning sotsial xoslanishida quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish zarur [1, 126-b.]:

- a) so'zlovchi kim, uning jamiyatdagi o'rni qanday;
- b) u qaysi tildan foydalanadi, u rasmiy yoki norasmiy, dialektal yoki standartmi;
- v) tinglovchi kim bo'ladi, u boshliqmi, hamkasbimi yoki qo'l ostidagimi, otasi, onasi, ukasi yoki opa-singili yoki bolasi;
- d) odamlar gaplashganda, vaziyat qanday, u ofisdan tashqarida yoki idorada, uyda yoki tashqarida, yig'ilishda yoki ziyofatda qanday metaforalardan foydalanadi.

M. Mirtojiyevning qayd qilishicha, buni differensial-semantik metod bo'yicha tahlil etib ko'rilganda yaqqol tasavvur etish mumkin. Masalan, ulamoq fe'li "uchlarini biriktirib bog'lamoq" leksik ma'nosi – sememasiga ega. U yana "uchiga qo'shib uzaytirmoq" hosila ma'no – sememani orttirgan. Ular bildirgan harakat o'rtasida o'xshashlik bor [3, 34-37-b.]. Ya'ni hosila ma'no yuzaga kelishi metafora hisoblanadi. Biroq biz metaforik va metonimik birliklarning kognitiv funksiyalariga urg'u berish bilan bir qatorda, uning sotsiolingvistik, pragmalingvistik xususiyatlariga ham to'xtalmoqchimiz. Sababi metaforani aynan bir kontekstda o'rganish uning yuzaga chiqishiga asosiy omillarni chegaralab qo'yadi. Agarda bunday ma'no ko'chishidagi

so'zlarni asosiy kontekstdan tashqariga chiqargan holda ham tahlil etadigan, boshqa nutqiy vaziyatlar, o'zga tillar bilan qiyoslaydigan bo'lsak, tabiiy ravishda yuzaga keladigan metaforik va metonimik konseptualizatsiyaning sof ko'rinishda tasvirini yaratishimiz, tahlil qilishimiz mumkin bo'ladi [7, 17-27-b.; 10, 258-264-b.]. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, metaforaning diskursda, jonli muloqot shakli – dramatik diskursda voqelanishiga ahamiyat bermoqchimiz. Bunday birliklar nafaqat kognitiv, balki sotsiologik, pragmatik, psixologik, mentalistik va lingvokulturologik funksiyalarga ega ekanligini alohida ta'kidlash lozim.

	Dramatik diskursda metafora va metonimiya	Sotsial xususiyati	Izohlash
Ingliz dramalarida	"Where is now Salomon, in wisdom so excellent? Where is now Samson, in battle so strong? ... ... How short a feast is this worldly joying? Even <i>as a shadow it passeth away</i> ... ... <i>As a leaf in a stormy weather</i> , So is man's life blown clean away." [11]	Ramziy ma'noda va shaxsni tasvirlash uchun. Tashqi xususiyatiga ko'ra	Tinglovchiga hissiy-emotsional ta'sir ko'rsatish
	"Neither Daphne in the spring. Nor glistening Thetis in her orient robe. Nor shame-fast morning girt in silver clouds, <i>Are half so lovely as this earthly saint</i> ." [11]	Mazmuniy xususiyatga ko'ra	Shaxsning xarakter qirralarini tasvirlash, satirik va yumoristik mazmunda beg'amlik ma'nosini ifodalash
	<i>"Their ensigns spread Look like the parti-colored clouds of heaven"</i> . [11]	Mazmuniy jihatiga ko'ra	Shaxs xarakteri va davr voqeligini tasvirlash, uyg'unlikni ifodalash.
O'zbek dramalarida	Nigora: Gorkomga boraman. Arz qilaman. Toshkentdek shahri azimda bir <i>feodal oila</i> bor, tekshirib ko'ringlar deymen. (S.Ahmad. Kelinlar qo'zg'oloni)	Oilaviy muhit	Oilaviy muhitni tasvirlash, qiyoslash uchun
	Ana shu odamning yonida <i>issiq-sovug'idan</i> xabar olib turadigan, orqasini qashlab qo'yadigan bir tanmahram bo'lsa, eh-he, bu chol tushmagur, nima ishlar qivormaydi, deysiz (Sh.Boshbekov. Temir xotin)	Kundalik turmush	Oilaviy ahvoli, yeyish-ichish, yashash tarzi, sog' va kasal holatlarini ifodalash uchun.
	O' r i n b o y. (Bashoratga). Siz bular ichida eng kattasisiz. Har bir <i>gapni o'lchab gapirishingiz kerak</i> . Uning ustiga atelyemodni eng zo'r bichiqchisisiz. Orqangizdan akademiklar, ministrilar, xalq artistlarining xotinlari ergashib yuradi. <i>Har bir gapni andozaga solib gapirishingiz kerak</i> . Yuring, gapingizni andozaga solamiz. (S.Ahmad. Kelinlar qo'zg'oloni)	Oilaviy suhbat	Kasbiy xoslik

Ko'rinadiki, ingliz tilida dramatik diskursda metafora, metonimiya va sinekdoxa shakliy va mazmuniy jihatiga ko'ra namoyon bo'ladi. Shakliy jihati tashqi o'xshashlik, umumiylik, butun va qism munosabatlarini ifoda etsa, mazmuniy jihati qahramonlarning ruhiy-fiziologik holati, kechinmalari, tasavvur va o'ylari bilan bog'liq. Dramatik diskursda ham shaklan, ham mazmunan muallif aytmoqchi bo'lgan fikr faqat so'z orqaligina emas, harakat, ritm va tasvir

vositasi uyg'unligida namoyon bo'ladi. Yuqoridagi jadval dramatik diskursda ko'chimlarning ayrim turlari va ularning voqelanish shakllari, nutqiy vaziyat, kommunikativ maqsadning qanday tasvir orqali ifodalanishini ko'rsatishga va umumlashtirishga yordam beradi. O'zbek tilida esa ifoda shakli biroz o'zgaradi. Bunga bevosita mental, sotsial, lingvokulturologik omillar ta'sir o'tkazadi.

Xulosa. Dramatik diskursda metafora konnotativ va denotativ funksiya bajaradi. Metaforalar tahlilida asosiy argument-tasvir obyektiga paralleligiga alohida e'tibor qaratish lozim. Dramatik diskursda metaforalarning yuzaga kJelishiga nutqiy vaziyat, kommunikativ maqsadga erishish vositasi, milliy-etnik xoslik singari omillar ta'sir ko'rsatadi. Metaforalarda gender xoslik belgilarini hisobga olgan holda feminin va maskulinlik xarakteriga ega metaforalarni ajratib ko'rsatish mumkin. Feminlik xarakteriga ega metaforalar bevosita ayollarga xos belgilarni ifodalovchi va faqat ayollargagina xos metaforalarni ifodalaydi. O'zbek va ingliz tilidagi feminin va maskulin metaforalar voqelanishida o'xshashliklar bilan bir qatorda semantik farqlar ham mavjud.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Fishman, J.A. Sociolinguistics: A brief introduction. *Newbury House. Language Arts & Disciplines*, 1970. – p. 126.
2. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. *University of Chicago Press*. – Chicago. 1980.
3. Mirtojdiyev M. Lingvistik metaforalar tasnifi // *O'zbek tili va adabiyoti*. – T. 1973. 4. – B. 34-37.
4. Raupova L., Khursanov N., Khursanova L., Polatova S. Development of world modern linguistics and discourse interpretation in it. *In E3S Web of Conferences 2023*. Vol. 413, p. 03023. EDP Sciences.
5. Shan Xiangping. A Socio-cognitive Approach to Gender Metaphors in Advertising. *Soochow University*, – Taiwan. 2012.
6. Valerie Duff. "Mapping Kei Miller's Zion". *The Critical Flame*, Issue 34. 2015.
7. Xursanov N. I. Ingliz va o'zbek dramalarida verbal va noverbal vositalar munosabati // *O'zbekistonda xorijiy tillar*. – 2024. – 10-jild, № 1 (54). – B. 17-27.
8. Гак В. Г. Языковые преобразования [Преобразование языка] / В. Г. Гак. – М.: Языки русской культуры, 1998. – p. 768.
9. Уилрайт Ф. Метафора и реальность. *Теория метафоры*. - М., 1990. – С. 82-119.
10. Хурсанов Н.И. Дискурсивная интерпретация метафор в английской драме: когнитивно-прагматическая характеристика // *Республиканская научно-практическая конференция «Современные направления лингвистики»*. – Т. 2024. – С. 258-264.
11. Archer H., Hadfield A. "A Mirror for Magistrates" in Context: Literature, History and Politics in Early Modern England. Edited by Archer H, Hadfield A. *Cambridge University Press*. 2016.
12. Said Ahmad. Kelinlar qo'zg'oloni. *Dramatik komediya*. www.ziyonet.com
13. Boshbekov Sh. Temir xotin. *Dramatik komediya*. www.ziyonet.com

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).